

О. О. Попадич

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
ORCID: orcid.org/0000-0003-1426-4114

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ЦІННОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мета статті полягає в розкритті сутності та структури екологічної культури майбутнього педагога, визначенні педагогічної інтерпретації цінностей сталого розвитку та окресленні взаємозв'язку екологічної культури з реалізацією Цілей сталого розвитку. Методологічну основу дослідження становлять теоретичні, емпіричні методи та методологічні підходи, які забезпечують комплексне вивчення проблеми формування екологічної культури майбутнього педагога в контексті цінностей сталого розвитку. До теоретичних методів віднесено аналіз, порівняння, систематизацію та узагальнення наукових праць із питань екологічної освіти, формування екологічної культури особистості, підготовки педагогів до реалізації Цілей сталого розвитку. Емпіричну базу становлять спостереження за освітнім процесом у закладах вищої освіти, опитування студентів і викладачів щодо ставлення до проблеми екологічної культури, аналіз навчальних програм і дисциплін екологічного спрямування, розроблення та апробація інтегрованих навчально-виховних заходів екологічного змісту. Серед методологічних підходів використано компетентнісний, аксіологічний, системний, особистісно орієнтований і культурологічний. Компетентнісний підхід орієнтований на формування екологічної компетентності як складника професійної підготовки педагога; аксіологічний – розглядає екологічну культуру як систему цінностей, що зумовлює відповідальне ставлення до природи та суспільства; системний – дає змогу трактувати екологічну культуру як цілісне утворення, що інтегрує знання, цінності й поведінкові прояви; особистісно орієнтований – сприяє розвитку екологічної свідомості, саморефлексії й відповідальності; культурологічний – забезпечує розуміння екологічної культури як невіддільного компонента загальнолюдської культури й духовного розвитку особистості. Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття «екологічна культура майбутнього педагога», розкрито її структуру та ключові компоненти, з'ясовано сутність і педагогічну інтерпретацію цінностей сталого розвитку, визначено взаємозв'язок між формуванням екологічної культури майбутнього педагога та реалізацією Цілей сталого розвитку.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, сталий розвиток, цінності сталого розвитку, заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, професійна підготовка, майбутні педагоги.

Постановка проблеми. Глобальні трансформації сучасного світу – цифровізація всіх сфер життя, безпрецедентна мобільність населення, а також загострення глобальних проблем, пов'язаних із бідністю, станом здоров'я і добробуту людей, зміною клімату, природними катастрофами та збройними конфліктами – у поєднанні з довготривалими наслідками пандемії COVID-19, зумовили виникнення нових викликів і реалій у сфері освіти [8, с. 359]. Сучасна система освіти потребує переосмислення своїх цілей, змісту та форм діяльності з метою забезпечення рівності можливостей, доступності, якості й актуальності навчання. Ці орієнтири узгоджено з міжнародними ініціативами Організації Об'єднаних Націй, зокрема з положенням Інчхонської декларації [13]. Відповідно до цих ініціатив, освіта ХХІ століття має формувати ціннісне ставлення до людини, суспільства й природи, сприяти розвитку екологічного мислення та відповідальної поведінки. У цьому контексті екологічна культура

набуває статусу ключової складової освітнього процесу, що інтегрує знання, цінності та діяльнісні орієнтації, спрямовані на збереження природного середовища та сталий розвиток суспільства. Безперервна екологічно орієнтована освіта є важливим інструментом формування особистості, здатної жити в гармонії з природою й приймати екологічно виважені рішення. Її провідною метою є не лише розв'язання нагальних екологічних і соціальних проблем, а й становлення екологічно свідомої, культурної та відповідальної людини. Визначальна роль у цьому процесі належить майбутньому педагогу, який виступає посередником між ідеями сталого розвитку та практикою освітньої діяльності. Сучасна вища педагогічна освіта покликана забезпечити формування екологічної компетентності майбутнього вчителя, його готовності реалізовувати принципи сталого розвитку у навчально-виховному процесі та сприяти вихованню екологічної культури здобувачів освіти. Як зазначає А. Мартін, переорієнтація освіти на

всіх рівнях у напрямі сталого розвитку передбачає інтеграцію його принципів у зміст, форми та методи навчання [5, с. 337]. Екологічна культура майбутнього педагога постає не лише як компонент його професійної підготовки, а і як духовно-ціннісна основа становлення особистості, здатної до відповідального вибору, моральної чутливості та педагогічної емпатії. Саме завдяки формуванню еколого-ціннісних орієнтацій педагог осягає гуманістичний зміст своєї професії та набуває внутрішньої готовності виховувати покоління, що живе в гармонії з природою і суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування екологічної культури майбутніх педагогів у контексті цінностей сталого розвитку набуває дедалі більшої уваги в сучасній педагогічній теорії та практиці. Згідно з концепцією освіти для сталого розвитку, одним із ключових завдань педагогічної освіти є підготовка фахівців, здатних інтегрувати екологічні, соціальні та економічні аспекти сталого розвитку у власну професійну діяльність. Концептуальні та правові засади сталого розвитку відображено в міжнародних стратегічних документах – Порядку денному ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року, Інчхонській декларації та Рамковій програмі дій «Освіта–2030», а також у національних програмах і стратегіях, зокрема Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року й Концепції освіти для сталого розвитку в Україні. Ці документи визначають освіту ключовим чинником забезпечення балансу між економічними, соціальними та природоохоронними потребами суспільства. Питання екологічної освіти в контексті сталого розвитку досліджено у працях А. Мартін [5], де підкреслено, що саме екологічна освіта є підґрунтям формування нової системи цінностей, орієнтованої на гармонійні взаємини людини й природи. О. Пошетун у своїх працях розкрила педагогічні засади освіти для сталого розвитку в українській школі [6], а І. Коренева проаналізувала особливості впровадження концепції «Освіта для сталого розвитку: реалії України» [4]. До кола дослідників, які вивчали окремі аспекти формування екологічної компетентності майбутніх педагогів, належать: Н. Джура, яка розробила підходи до організації екоосвітньої діяльності для сталого розвитку в умовах закладу загальної середньої освіти [2]; С. Совгіра порушила питання підготовки майбутнього вчителя до екологічного виховання старшокласників на краєзнавчому матеріалі [9]; Г. Тарасенко, яка досліджувала взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки педагога в системі професійної освіти [10]; О. Колонькова, котра зосередила увагу на формуванні екологічної компетентності у студентів-екологів [3]. Водночас у наукових джерелах наголошено, що процес формування екологічної

культури педагогів потребує цілісного, системного підходу, який охоплює не лише зміст навчальних дисциплін, а й ціннісно-етичний вимір освітнього процесу. Актуальним є питання формування екологічної культури у майбутніх учителів у контексті реалізації Цілей сталого розвитку.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкрити сутність і структуру екологічної культури майбутнього педагога, визначити педагогічну інтерпретацію цінностей сталого розвитку та окреслити взаємозв'язок екологічної культури майбутнього педагога з Цілями сталого розвитку. Відповідно до поставленої мети, у статті передбачено розв'язання таких завдань: проаналізувати наукові підходи до трактування поняття «екологічна культура майбутнього педагога» у педагогічній літературі; розкрити структуру екологічної культури майбутнього педагога та визначити її ключові компоненти; з'ясувати сутність і педагогічну інтерпретацію цінностей сталого розвитку в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя; визначити взаємозв'язок між формуванням екологічної культури майбутнього педагога та реалізацією Цілей сталого розвитку. Наукова новизна полягає в удосконаленні теоретичних і методичних засад формування екологічної культури майбутнього педагога на основі цінностей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками в Україні, як і в багатьох інших країнах, на державному рівні активно впроваджується концепція екологізації виховання [12]. У науковій літературі поняття «екологічна культура» трактується як інтегральна характеристика особистості, що відображає рівень її екологічної свідомості, сформованість ціннісних орієнтацій і готовність до діяльності, спрямованої на збереження та відновлення природного середовища. Як підкреслює Г. Пустовіт, екологічна культура особистості змінює ставлення та поведінку людини у взаємодії з довкіллям, забезпечуючи стале формування екологічної вихованості, коли діяльність не порушує рівновагу природного середовища й сприяє підвищенню якості життя нинішніх і майбутніх поколінь [7, с. 64]. Є. Флешар розглядає екологічну культуру як особистісне утворення, що охоплює здатність бачити взаємозв'язки природних явищ, мислити в межах екологічної безпеки, застосовувати знання для збереження довкілля, формувати етичні норми взаємодії людини з природою та нести відповідальність за її збереження [11, с. 27]. На думку В. Гончарука, екологічна культура має широкий зміст, який поєднує природні й соціальні чинники, відображає матеріальне та духовне виробництво, соціальну діяльність людей і визначає організацію суспільства [1, с. 68]. У контексті професійної підготовки майбутніх педагогів екологічна культура постає не лише як показник

загальної освіченості чи морального розвитку особистості, а як важлива складова професійної компетентності вчителя. Вона забезпечує інтеграцію екологічних знань, цінностей і практичних умінь у педагогічну діяльність, формує здатність усвідомлювати наслідки власних дій для довкілля та виховувати екологічно відповідальну поведінку учнів. Педагог із розвинутою екологічною культурою вирізняється цілісним світоглядом, гуманістичними переконаннями, здатністю усвідомлювати взаємозалежність природних і соціальних процесів, умінням прогнозувати наслідки людської діяльності. Він послуговується не лише знаннями про природу, а й глибоким розумінням цінності життя у всіх його проявах, що зумовлює екологічно доцільну поведінку. У структурі екологічної культури майбутнього педагога виокремлюють когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти (Таблиця 1).

Таким чином, екологічна культура майбутнього педагога є результатом цілеспрямованого освітнього впливу, що ґрунтується на принципах гуманізму, відповідальності, духовності та сталого розвитку. Формування екологічної культури базується на цінностях сталого розвитку, які визначають спрямованість світоглядних знань на усвідомлення парадигми екологічно збалансованого розвитку суспільства, ідеї соціоприродної цілісності та дотримання ноосферних законів гармонійного співіснування людини, живих організмів і природи [4, с.21]. Концепція сталого розвитку є однією з найсучасніших і найактуальніших світоглядних парадигм взаємодії суспільства та природи, що отримала міжнародне визнання та підтримку. Її

унікальність полягає у поєднанні екологічних інтересів суспільства з потребами нинішніх і майбутніх поколінь, а також у спрямованості на розв'язання соціальних проблем, що виступає одним із провідних імперативів цієї концепції [14]. Відповідно до «Стратегії ЄЕК ООН з освіти в інтересах сталого розвитку» (2005), освіту розглядають як ключовий чинник гармонійного розвитку природи й суспільства. У документі наголошено на необхідності концептуального, змістового та організаційного оновлення системи безперервної освіти, спрямованої на формування в особистості екологічної свідомості, відповідального ставлення до довкілля та здатності приймати рішення в інтересах сталого розвитку. Оскільки стан людини визначає стан навколишнього середовища, концепція сталого розвитку стає методологічною основою модернізації освіти, орієнтуючи її на виховання екологічно відповідальної особистості. Вона визначає стратегічний напрям підготовки майбутніх педагогів, здатних інтегрувати ідеї сталого розвитку у професійну діяльність та виховувати покоління, яке мислить і діє в гармонії з природою. Варто підкреслити, що існує безпосередній зв'язок між цінностями сталого розвитку та педагогічною практикою (Таблиця 2).

Наведені у таблиці цінності сталого розвитку відображають ключові орієнтири формування екологічної культури майбутнього педагога. Вони демонструють, що екологічно відповідна поведінка вчителя є результатом не лише знань про довкілля, а насамперед ціннісного ставлення до природи та людини як частини єдиної екосистеми. Так, відповідальність визначає готовність педагога

Таблиця 1

Компоненти екологічної культури майбутнього педагога (укладено автором)

Компонент	Зміст	Показники сформованості
Когнітивний	Система екологічних знань, розуміння законів природи, усвідомлення взаємозв'язку людини та довкілля	Знання понять «екологічна культура», «сталий розвиток»; розуміння глобальних і локальних екологічних проблем
Емоційно-ціннісний	Ставлення до природи як до цінності; розвиток емпатії, усвідомлення особистої відповідальності	Позитивна емоційна реакція на стан природи, мотивація до природоохоронної діяльності
Діяльнісний	Практична реалізація екологічних знань і цінностей	Участь у волонтерських ініціативах, екопроектах, формування екологічної поведінки учнів

Таблиця 2

Цінності сталого розвитку та їх педагогічна інтерпретація (укладено автором)

Цінність сталого розвитку	Її педагогічний зміст	Прояв у діяльності майбутнього педагога
Відповідальність	Усвідомлення наслідків власних дій для природи й суспільства	Виконання екологічних правил, екопросвітницька діяльність
Партнерство	Співпраця для досягнення спільних екоцілей	Участь у командних екоініціативах, робота зі школою та громадою
Толерантність і емпатія	Повага до життя в усіх його формах	Виховання гуманного ставлення до природи
Поміркваність (екоетика споживання)	Усвідомлене використання ресурсів	Пропагування принципу «Живи просто, щоб інші могли просто жити»
Справедливість між поколіннями	Турбота про майбутнє людства	Формування в дітей розуміння цінності довкілля для нащадків

Таблиця 3

**Взаємозв'язок екологічної культури майбутнього педагога з Цілями сталого розвитку
(укладено автором)**

Ціль сталого розвитку (ООН, 2015)	Зміст цілі	Компоненти екологічної культури педагога	Приклади педагогічної реалізації
Ціль 4. Якісна освіта	Забезпечення інклюзивної, справедливої та якісної освіти для всіх	Когнітивний, ціннісний, діяльнісний	Інтеграція екоосвітнього змісту у дисципліни, принцип «навчання через діяльність»
Ціль 6. Чиста вода та належна санітарія	Раціональне використання водних ресурсів	Ціннісний, діяльнісний	Екоуроки, проекти «Вода – джерело життя»
Ціль 7. Доступна та чиста енергія	Енергоефективність, відновлювані джерела енергії	Когнітивний, діяльнісний	Ініціативи «Зелений кампус», екофоруми
Ціль 11. Сталі міста і громади	Участь громадян у розвитку середовища проживання	Соціально-активний, діяльнісний	Волонтерство, благоустрій територій
Ціль 12. Відповідальне споживання і виробництво	Раціональне використання ресурсів	Ціннісний, поведінковий	Популяризація сортування відходів, повторного використання матеріалів
Ціль 13. Боротьба зі зміною клімату	Підвищення обізнаності щодо кліматичних викликів	Когнітивний, діяльнісний	Екофорум «Молодь за клімат», тематичні тижні
Ціль 15. Збереження екосистем суші	Охорона лісів, біорізноманіття	Ціннісний, діяльнісний	Акції «Посади дерево», створення еко-стежок
Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку	Глобальна співпраця для досягнення ЦСР	Соціально-комунікативний, діяльнісний	Міжнародні ініціативи, участь у програмах Erasmus+, Eco-Schools

усвідомлювати наслідки власних дій і формувати подібне ставлення в учнів через приклад і просвітницьку діяльність. Партнерство розкриває соціальну складову сталого розвитку, орієнтуючи педагога на співпрацю зі школою, громадою, батьками у розв'язанні екологічних проблем. Толерантність і емпатія забезпечують гуманістичний вимір екологічної освіти, виховуючи у дітей чуйність, милосердя й повагу до всіх форм життя. Цінність поміркованості сприяє розвитку екоетики споживання, формуванню навичок ощадливого використання природних ресурсів і популяризації принципів усвідомленого життя. Нарешті, справедливості між поколіннями підкреслює моральний обов'язок педагога виховувати в учнів розуміння власної відповідальності перед майбутніми поколіннями за збереження природного середовища. Отже, зазначені цінності є практичними орієнтирами екологічного виховання, що забезпечують інтеграцію ідей сталого розвитку у педагогічну діяльність та сприяють становленню педагога як носія екологічної культури і цінностей сталого розвитку.

У сучасних умовах глобальних екологічних, соціальних і технологічних викликів освіта відіграє ключову роль у реалізації концепції сталого розвитку. Згідно з документами ООН («Порядок денний на XXI століття», «Цілі сталого розвитку до 2030 року»), освіту розглядають як стратегічний інструмент трансформації світогляду та поведінки людини. У цьому контексті важливо простежити, як цілі сталого розвитку корелюють із завданнями формування екологічної культури майбутнього педагога (Таблиця 3).

Отже, екологічна культура майбутнього педагога є результатом інтеграції знань, цінностей

і практичної діяльності, спрямованої на забезпечення гармонії між людиною, суспільством і природою. Її формування ґрунтується на цінностях сталого розвитку, які виступають світоглядним і методологічним підґрунтям підготовки педагогів нової генерації – екологічно свідомих, відповідальних і духовно зрілих фахівців.

Висновки і пропозиції. У ході дослідження було встановлено, що екологічна культура майбутнього педагога є невіддільною складовою його професійної компетентності, духовно-ціннісної зрілості та громадянської відповідальності. Вона відображає інтеграцію знань, цінностей, ставлень і поведінкових практик, спрямованих на гармонійне співіснування людини, суспільства і природи. Формування екологічної культури в освітньому процесі педагогічного університету виступає стратегічним напрямом реалізації Цілей сталого розвитку, визначених Організацією Об'єднаних Націй, та забезпечує підготовку вчителя нового покоління – носія екологічних цінностей, здатного інтегрувати принципи сталого розвитку у зміст і технології навчально-виховної роботи. Ефективне формування екологічної культури майбутнього вчителя сприяє розвитку його професійної готовності, духовності та відповідального ставлення до природи. Це, своєю чергою, забезпечує становлення особистості, спроможної до морального вибору, екологічно виваженої поведінки й виховання учнів у душі любові до природи, людини та життя. У цьому контексті екологічна культура виступає ціннісною основою сталого розвитку освіти й суспільства загалом. Отримані результати можуть бути використані при розробленні навчальних курсів екологічного спрямування та виховних програм у педагогічних університетах.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у поглибленому вивченні педагогічних технологій формування екологічної культури майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки, розробленні діагностичного інструментарію для визначення рівнів її сформованості, а також у впровадженні практико орієнтованих форм екоосвітньої діяльності у закладах вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Гончарук В. В. Формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. Т. VI (70), Вип. 170. С. 68–71.
2. Джура Н. Організація екоосвітньої діяльності для сталого розвитку в умовах загальноосвітньої школи. *Вісник Львівського університету*. 2019. Вип. 34. С. 52–62. DOI: 10.30888/2663-5712.2020-06-04-037.
3. Колонькова О. О. Формування екологічної компетентності у студентів-екологів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2007. № 1. С. 55–64.
4. Коренева І. М. Освіта для сталого розвитку: реалії України. *Вісник Глухівського НПУ ім. О. Довженка*. 2018. Вип. 36. С. 17–24.
5. Мартін А. М. Екологічна освіта в контексті сталого розвитку. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 217. С. 336–339.
6. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 171–182.
7. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія. Київ–Луганськ : Альма-Матер, 2004. 540 с.
8. Сергеева В., Попадич О., Андрощук І., Мельник О., Попадич Б. Особистісно орієнтована траєкторія в навчанні та вихованні сучасного здобувача освіти. *Суспільство та національні інтереси. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 4(12). С. 355–370.
9. Совгіра С. В. Підготовка майбутнього вчителя до екологічного виховання старшокласників (на краєзнавчому матеріалі) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2000. 160 с.
10. Тарасенко Г. С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти : монографія. Черкаси, 2006. 308 с.
11. Флешар Є. Дидактичні основи підготовки студентів – майбутніх учителів-біологів до реалізації екологічної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 30 с.
12. Цілі сталого розвитку: Україна 2020. Моніторинговий звіт / Держ. служба статистики України за підтримки ЮНІСЕФ в Україні. 2021. 92 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-report> (дата звернення: 29.10.2025).
13. Incheon Declaration and Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all. Paris: UNESCO; United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2016. URL: https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-en_2.pdf (дата звернення: 29.10.2025).
14. The 2030 Agenda for Sustainable Development and its Sustainable Development Goals (SDGs). New York: United Nations (UN), 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 29.10.2025).

Popadych O. Ecological culture of the future teacher in the context of sustainable development values

The purpose of the article is to reveal the essence and structure of the ecological culture of the future teacher, to define the pedagogical interpretation of the values of sustainable development, and to outline the relationship between the ecological culture of the future teacher and the Sustainable Development Goals. The methodological basis of the study includes theoretical, empirical methods and methodological approaches that ensure a comprehensive examination of the problem of forming the ecological culture of future teachers in the context of sustainable development values. The empirical basis consists of observation of the educational process in higher education institutions, surveys of students and teachers on the issue of ecological culture, analysis of educational programs and disciplines of ecological orientation, as well as the development and testing of integrated educational activities with ecological content. Among the methodological approaches applied are competence-based, axiological, systemic, personality-oriented and cultural approaches. The competence-based approach focuses on the formation of ecological competence as a component of professional training; the axiological approach considers ecological culture as a system of values that ensures responsible attitudes toward nature and society; the systemic approach interprets ecological culture as an integral formation combining knowledge, values and behavioral manifestations; the personality-oriented approach promotes the development of ecological awareness, self-reflection and responsibility; the cultural approach provides understanding of ecological culture as an integral part of general human culture and spiritual development. These methods and approaches ensure the integrity, scientific validity and practical orientation of the research. The scientific novelty lies in improving the theoretical and methodological foundations of

forming the ecological culture of future teachers based on the values of sustainable development. The article analyzes scientific approaches to the concept of “ecological culture of the future teacher,” reveals its structure and key components, clarifies the pedagogical interpretation of sustainable development values, and identifies the relationship between the formation of ecological culture and the implementation of the Sustainable Development Goals.

Key words: *ecological culture, environmental education, sustainable development, values of sustainable development, higher education institution, higher education student, professional training, future teachers.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025